

Ochrona przyrody w Republice Czeskiej

3. Chronione obszary krajobrazowe

Drugą wielkopowierzchniową formą ochrony przyrody obok parków narodowych w Republice Czeskiej jest chroniony obszar krajobrazowy (chráněná krajinná oblast – CHKO). W literaturze polskiej spotyka się tłumaczenia sformułowania CHKO jako „obszar chronionego krajobrazu” lub „park krajobrazowy”. Nazwą CHKO bardziej przypominają polskie OCK, ale reżimem ochronnym zdecydowanie PK, dlatego najlepszym wyjściem jest używanie tłumaczenia oryginalnego terminu.

CHKO definiuje się jako rozległy obszar o harmonijnie ukształtowanym krajobrazie, z charakterystycznie rozwiniętą rzeźbą, istotnym udziałem naturalnych ekosystemów leśnych i obszarów trawiastych (łąk i pastwisk), z bogatym występowaniem zarośli drzewiastych, ewentualnie z zachowanymi pamiątkami historycznego osadnictwa.

Obszar CHKO można użytkować gospodarczo według stopniowanej ochrony w poszczególnych strefach, tak aby utrzymywały się i polepszały jego warunki przyrodnicze oraz aby zostały wytworzone optymalne funkcje ekologiczne terenu. Wykorzystanie turystyczne jest dopuszczalne, o ile nie niszczy walorów przyrodniczych.

Szczegóły ustanowienia CHKO wraz z zapisami dotyczącymi jego ochrony zawiera rozporządzenie rady ministrów Republiki Czeskiej.

W Republice Czeskiej istnieje 25 CHKO – ich powierzchnie i rok utworzenia ilustruje tab. 1 (wyróżniono najmniejszy i największy, najstarszy i najmłodszy). Wszystkie razem zajmują 1 089 085 ha, co stanowi 13,8% powierzchni kraju.

Tab. 1. Powierzchnia i rok utworzenia CHKO w Republice Czeskiej

Chroniony obszar krajobrazowy	Powierzchnia w ha	Rok utworzenia
1. Beskydy	116 000	1973
2. Bílé Karpaty	71 500	1980
3. Blaník	4 000	1981
4. Blanský les	21 235	1989
5. Broumovsko	41 000	1991
6. České středohoří	107 000	1976
7. Český kras	13 200	1972
8. Český les	46 568	2005
9. Český ráj	18 152	1955
10. Jeseníky	74 000	1969
11. Jizerské hory	35 000	1967
12. Kokořínsko	27 000	1976
13. Křivoklátsko	63 000	1978
14. Labské pískovce	24 500	1972
15. Litovelské Pomoraví	9 600	1990
16. Lužické hory	35 000	1976
17. Moravský kras	9 200	1956

Chroniony obszar krajobrazowy	Powierzchnia w ha	Rok utworzenia
18. Orlické hory	20 000	1969
19. Pálava	7 000	1976
20. Poodří	8 150	1991
21. Slavkovský les	64 000	1974
22. Šumava	94 480	1963
23. Třeboňsko	70 000	1979
24. Žďárské vrchy	71 500	1970
25. Železné hory	38 000	1991
Powierzchnia ogółem w ha:	1 089 085	
Średnia powierzchnia w ha:	43 563	

Blisko połowa CHKO została utworzona w latach 70., podczas gdy „boom” na powoływanie parków krajobrazowych w Polsce nastąpił w kolejnych dwóch dekadach. Korzystniej na rzecz CHKO wypada porównanie odsetka powierzchni ogólnych tych form, powierzchni średnich i przypadających na 1 mieszkańca:

Tab. 2. Porównanie powierzchni CHKO w Republice Czeskiej i parków krajobrazowych w Polsce

	Czechy - CHKO Polska - PK	
Łączna powierzchnia	10 891 km ²	26 037 km ²
% powierzchni kraju	13,8%	8,3%
Średnia powierzchnia	436 km ²	216 km ²
Powierzchnia na 1000 mieszkańców	1,06 km ²	0,68 km ²

CHKO dzielone są na 4 strefy (z reguły, rzadziej na 3), które różni reżim ochronny:

I strefa (rdzeń przyrodniczy) – naturalne bądź półnaturalne zbiorowiska leśne, mało zmienione przez człowieka, najcenniejsze, bogate w gatunki mokradła i łąki stepowe oraz hale subalpejskie. Celem jest zachowanie odpowiedniego stopnia naturalności i różnorodności gatunkowej. Podejmowane działania ogranicza się do najmniej ingerujących form gospodarki leśnej, a w uzasadnionych przypadkach pozostawiania wybranych części lasu do samorzutnej ewolucji, a także celowego użytkowania łąk i pastwisk.

II strefa (półnaturalna, ochronna) – głównie obszary leśne z wyraźnie zmienionym składem gatunkowym, z mozaiką leśnych zbiorowisk zbliżonych do naturalnych oraz bogate gatunkowo zarośla trawiaste. Celem jest zachowanie i tworzenie przestrzennie i gatunkowo zróżnicowanych zbiorowisk leśnych i łąkowych, służących jednocześnie jako pasmo ochronne I strefy. Obowiązują tu nieintensywne formy gospodarki leśnej, z preferencją małopowierzchniowej (przeważnie naturalnej) odnowy i podwyższania bioróżnorodności. Łąki i pastwiska winny być trwale użytkowane w sposób ekstensywny.

III strefa (kulturowo-krajobrazowa) – przeważnie monokulturowe lasy gospodarcze, mozaiki łąk, pól, pastwisk, terenów z rozproszoną zabudową oraz ewentualnie małymi osiedlami i bogatym udziałem drzew rosnących w okolicy pojedynczo lub w grupach. Celem jest zachowanie i odtwarzanie malowniczego charakteru krajobrazu. Zwykle użytkowane są lasy, pastwiska, łąki i pola. Powinny być prowadzone przekształcenia w rolnictwie, uzupełnienia systemu równowagi ekologicznej, utrzymanie i odtwarzanie rozproszonej zabudowy z uwzględnieniem cech charakterystycznych krajobrazu.

IV strefa (osadnictwo peryferyjne) - zwarta zabudowa z rezerwą terenów oraz ewentualnie sąsiadującymi, intensywnie użytkowanymi gruntami ornymi bez elementów równowagi ekologicznej. Można tu umieszczać odpowiednią zabudowę, uwzględniającą skalę terenu, umożliwiającą zachowanie i właściwy rozwój odpowiedniej aktywności ludzkiej i osadnictwa oraz ekologicznie zrównoważonej, choć bardziej intensywnej formy rolnictwa.

Ustawa wymienia 9 zakazów dotyczących całych powierzchni CHKO, a także dodatkowo 5 zakazów dotyczących I strefy oraz 3 dotyczące I i II strefy. Podział parku na strefy wyznacza Ministerstwo Środowiska w drodze rozporządzenia.

Podobnie jak w przypadku parków narodowych, funkcjonują Dyrekcje CHKO - jest ich 24 (jedna jest wspólna dla NP i CHKO Szumawa). Dla każdego CHKO winien być opracowany plan ochrony oraz wyznaczona otulina.

W klasyfikacji Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody - IUCN, z punktu widzenia celu zarządzania wszystkie CHKO zalicza się do V kategorii (podobnie jak polskie parki krajobrazowe), czyli głównym celem zarządzania nimi jest ochrona krajobrazu i umożliwianie turystyki. Cztery CHKO stanowią rdzenie Rezerwatów Biosfery UNESCO: Bílé Karpaty, Křivoklátsko, Pálava (Rez. Biosfery Dolní Morava) i Třeboňsko. Natomiast w 2005 r. utworzono pierwszy w naszej części Europy Geopark UNESCO Český ráj, ale o blisko 4-krotnie większej powierzchni niż sam CHKO.

Jak widać w tab. 1, od roku 1991 powołano zaledwie jeden CHKO - Český les w 2005 r. Tworzenie nowych, wielkopowierzchniowych form ochrony przyrody napotyka poważne trudności, niemniej jednak rozważane są nowe propozycje: Novohradské hory, Střední Poohří, Javořícká vrchovina oraz powiększenie już istniejących CHKO: Pálava i Litovelské Pomoraví. W Programie Rozwoju CHKO z 2000 r. wymieniono najważniejsze problemy, z jakimi borykają się te jednostki:

- wysokie imisje pyłów i gazów i co się z tym wiąże - uszkodzenia drzewostanów
- znaczny udział lasów monokulturowych (głównie świerkowych)
- eksploatacja surowców mineralnych
- urbanizacja krajobrazu - infrastruktura rekreacyjno-turystyczna, ciągi komunikacyjne, energetyczne, słupy nadawcze, duże powierzchnie reklamowe itp.
- zaniechanie prowadzenia gospodarki rolnej na niektórych gruntach
- nieumiejętnie prowadzone rybołówstwo i myślistwo
- niewłaściwe prace na ciekach wodnych
- masowy ruch turystyczny

W chwili obecnej duże zagrożenia CHKO związane są z rozwojem sieci transportowych. Oto przykłady: Przez terytorium CHKO **České středohoří** zostanie wybudowana autostrada D8, łącząca Pragę z Dreznem (a w większej skali Stambuł z Hamburgiem). Całość inwestycji została podzielona na odcinki, tak więc część trasy położona poza obszarem chronionym została postawiona bez uwzględniania faktu, że inny odcinek będzie przebiegał przez ten obszar (skąd my to znamy?). W tej chwili gotowa jest praktycznie cała trasa w obrębie Czech, za wyjątkiem właśnie fragmentu w granicach CHKO. Pomimo licznych protestów, były minister środowiska, Kužvart, po 6 latach sporów udzielił stosownego pozwolenia (ministerstwo w międzyczasie kilkakrotnie zmieniałoby zdanie w tej sprawie), choć przepisy generalnie chronią CHKO przed tego typu inwestycjami. Minister tym samym ocenił, że interes publiczny, wskazywany przez drogowców, jest ważniejszy niż interesy ochrony przyrody na tym terenie (zgodnie z Ustawą, tylko w takim przypadku mógł udzielić pozwolenia). Trasa w wariantach forsowanych przez Dyrekcję Dróg i Autostrad przechodzi przez II i III strefę CHKO, przez były kamieniołom bazaltu z cennymi profilami geologicznymi oraz sięga w ponadregionalny korytarz ekologiczny największej czeskiej rzeki - Łaby. Otwarcie całej autostrady przewiduje się na 2010 r.

Rozdzielić CHKO **Český ráj** może natomiast 4-pasmowa droga ekspresowa, część drogi R35 łączącej Liberec z Ołomuńcem. Istnieje wariant alternatywny, omijający CHKO od południa, ale drogowcy forsują swoją propozycję. Póki co Dyrekcja CHKO konsekwentnie odmawia udzielenia zgody na inwestycję. Była dyrektorka CHKO uważa, że betonowy pas o szerokości 22 metrów blokowałby rozprzestrzenianie się gatunków, zniszczyłby dolinę rzeki Libuňki i naruszył sielski krajobraz krainy. Przeciwnie drodze są też gminy, ale już władze wojewódzkie postrzegają trasę jako jeden ze swoich priorytetów.

Również w obrębie CHKO **České středohoří** oraz **Labské pískovce** (na odcinku między Střekovem a granicą z Niemcami) planowane są budowle na rzece Łabie, które miałyby zapewnić jej spławność minimalnie przez 345 dni w roku. Pomysł nie jest nowy, narodził się w latach 50. ubiegłego wieku. Jest to tylko część projektu, którego celem ostatecznym jest stworzenie drogi wodnej Dunaj-Odra-Łaba. Organizacje ekologiczne protestują przeciwko ingerowaniu w wodne ekosystemy doliny, obawiając się m.in. o lokalne populacje bobra i wydry. Ale, co ciekawe, projekt negatywnie oceniły również Najwyższa Izba Kontroli i Bank Światowy. Ponadto eksperci wątpią w ewentualny udział inwestycji w ograniczaniu skutków powodzi, zwłaszcza dużych (argument przeciwpowodziowy często trafia na podatny grunt po katastrofalnych powodziach w ostatniej dekadzie w Czechach). Upadek transportu wodnego w latach 90. w kraju każe się również poważnie zastanowić nad kolejnym argumentem – zapowiadającym wzrostem gospodarczym. Proponowane wcześniej dwa jazy ostatnio zostały zastąpione jednym, ale ekolodzy obawiają się, że po wybudowaniu jednego, prędzej czy później zostanie postawiony drugi. Co więcej, Niemcy stoją na stanowisku, iż rzeka jest na tyle cenna ekologicznie, że nie warto jej regulować.

Sieć obszarów chronionych w Republice Czeskiej poza parkami narodowymi i CHKO uzupełniają 4 kategorie małopowierzchniowe:

- Narodowy rezerwat przyrody (národní přírodní rezervace - NPR) to niewielki obszar o wyjątkowych walorach przyrodniczych, w którym do naturalnej rzeźby terenu o typowej budowie geologicznej nawiązują ekosystemy ważne czy wyjątkowe w skali narodowej lub międzynarodowej.
- Rezerwat przyrody (přírodní rezervace - PR) to niewielki obszar skoncentrowanych walorów przyrodniczych z występującymi ekosystemami typowymi i ważnymi dla danego regionu geograficznego.
- Narodowy pomnik przyrody (národní přírodní památka - NPP) to przyrodniczy twór mniejszych rozmiarów, zwłaszcza forma geologiczna lub geomorfologiczna, miejsce nagromadzenia minerałów albo cennych lub zagrożonych gatunków we fragmentach ekosystemów, o znaczeniu narodowym lub międzynarodowym, naukowym lub estetycznym, również taki, który powstał przy udziale działalności człowieka.
- Pomnik przyrody (přírodní památka - PP) - j.w., ale o znaczeniu jedynie regionalnym.

Wszystkie te formy ochrony razem zajmują 94,4 tys. ha, co stanowi 1,2% powierzchni kraju.

Andrzej Ginalski

Informacje o wszystkich CHKO dostępne są na stronie: ochranaprirody.cz